

2025-09-22

Arbetsmarknadsdepartementet
A2025/00273

Yttrande över Arbetslivskriminalitet – upplägg, verktyg och åtgärder, fortsatt arbete (SOU 2025:25)

Sammanfattning

Fremia är arbetsgivarorganisation för drygt 5 000 arbetsgivare inom Kooperation, civilsamhälle och idéburen välfärd. Samtliga arbetar för en positiv samhällsutveckling. Tillsammans har Fremias medlemmar cirka 150 000 anställda och ett stort antal ideellt engagerade.

Fremia ställer sig i huvudsak positiv till förslagen och välkomnar åtgärder som kan bidra till att motverka arbetslivskriminalitet. Denna bör bekämpas med samma kraft som andra brott.

Fremia bedömer att lagstiftningen -- om ändamålsenligt utformad -- har möjlighet att skapa bättre förutsättningar för att förhindra och försvåra för oseriösa aktörer som begår brott, agerar i strid med lagstiftning, bryter mot grundläggande principer om arbetsmiljö och anställningstrygghet och/eller exploaterar arbetskraft.

Detta kan på sikt bidra till att stärka den svenska arbetsmarknadsmodellen och främja en mer rättvis konkurrens på arbetsmarknaden. Där kollektivavtal gäller och kollektivavtalsparter finns, brukar det råda bättre ordning och reda. Ett svårlöst dilemma är dock att många oseriösa aktörer inte är bundna av kollektivavtal men falskeligen påstår sig tillämpa motsvarande villkor.

Övergripande synpunkter

Utredningen identifierar vissa specifika branschområden och grupper som är i riskzonen för att utnyttjas genom arbetslivskriminella upplägg. De lagförslag som föreslås i

slutbetänkandet bedöms emellertid få en bred tillämpning på arbetsmarknaden och omfattar även exempelvis civilsamhället och den idéburna välfärden.

Flera av förslagen innebär i sak ett utökat ansvar för arbetsgivare. Lagstiftningen behöver därför utformas med beaktande av rättssäkerhetsprinciper som förutsebarhet och proportionalitet, för att säkerställa att den får en likalydande verkan och riktar sig mot relevanta aktörer på arbetsmarknaden.

Det är inte ovanligt att arbetsgivare inom civilsamhället, idéburen sektor och kooperativa verksamhet saknar eller har ett minimum av administrativa resurser. De nya förslagen får därför inte innebära att seriösa arbetsgivare -- främst de mindre -- drabbas oskäligt betungande av åtgärder som syftar till att komma åt kriminella upplägg.

Fremia vill betona att det är viktigt att de föreslagna åtgärderna verkligen träffar kvalificerade överträdelser. Flera begrepp som nämns i betänkandet behöver preciseras, för att olika aktörer ska förstå vad som förväntas av dem. Särskilt viktigt är detta vid ingripande myndighetsutövning, allt för att undvika risken för att godtyckliga bedömningar slår mot seriösa aktörer. Vidare bör sådana ingripanden vara möjliga att överklaga, med tillgång till rättsmedel som garanterar möjlighet till rättelse.

Fremia delar uppfattningen om att det förebyggande arbetet mot arbetslivskriminalitet behöver kompletteras med konkreta och kännbara åtgärder, men ställer sig samtidigt frågande till exempelvis hur de föreslagna sanktionsavgifterna lyckas komma till bukt med arbetslivskriminella upplägg, då det kan påstås att tidigare nivåer inte har haft en tillräcklig avskräckande effekt. Om det endast blir de seriösa och lättfunna arbetsgivarna – som i grund och botten vill göra rätt för sig – som granskas och straffas av systemet för mindre överträdelser av bekväma myndigheter, har lagstiftaren givetvis missat målet.

För att de föreslagna åtgärderna ska kunna få en bred genomslagskraft är det avgörande att den tillsynsmodell som föreslås stärker förmågan att faktiskt upptäcka allvarliga missförhållanden. Många administrativa myndigheterna med tillsynsansvar synes i dag i en del fall sakna effektiva tillsynsfunktioner, såväl administrativt som ute på fältet. Detta synes bero på en olycklig kombination av avsaknad av tydliga bemyndiganden, legala verktyg, kompetens och anslag.

I dag är många tillsynsmyndigheter vid grövre fusk beroende av Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, vilket skapar flaskhalseffekter. Frågan är om Sverige inte skulle vara betjänt av en Valfärdsbrottsmyndighet, oavsett om den skapas som en helt ny myndighet eller genom en revidering av dagens Ekobrottsmyndighet och/eller Utbetalningsmyndighet.

Att beakta är att en del av de överträdelser som utredningen berör handlar om allvarlig brottslighet, som på ett tidigt stadium bör överlämnas för utredning av rättsvårdande myndigheter (även om det må vara naturligt att en tillsynsmyndighet upptäcker brottsligheten).

Det är viktigt att sanktionsåtgärder är evidensbaserade och att de utgör ett ändamålsenligt medel med faktisk verkan. Fremia framhåller därför vikten av att lagstiftningens tillämpning och effekter följs upp och utvärderas.

6.4.3 Det straffrättsliga skyddet mot arbetskraftsexploatering bör ses över

Fremia håller med om utredningens slutsats att det straffrättsliga skyddet behöver ses över, samordnas och möjligen stärkas.

6.4.5 Förbud mot återbetalning av lön i vissa fall?

En lag innebärande förbud mot återbetalning av lön i vissa fall skulle kunna vara ett fungerande verktyg. En sådan lag skulle dock vara en annorlunda rättslig figur och inkräkta på den fria avtalsrätten; nyckeln till en sådan lag torde vara att definiera begreppet "obehörig vinst", givetvis.

6.5 En ny lag om rätt till lön för arbetstagare med arbetstillstånd

Fremia tillstyrker förslaget.

6.6 En sanktionsavgift kopplad till utlänningslagstiftningens krav på vissa anställningsvillkor

Fremia tillstyrker förslaget.

6.7 Åtgärder för att underlätta för utsatta arbetstagare att få uteblivna löner

Fremia tillstyrker förslaget.

Fremia tror dock att det kan bli svårt för en medlemsstyrd arbetstagarorganisation att finna utrymme för att driva icke-medlemmars ärenden, de torde ha fullt upp med sin ordinarie verksamhet. Statsbidrag eller ej.

Diskrimineringsombudsmannen (DO) riskerar såttillvida att bli den i som faktiskt kommer att föra talan i slika ärenden. Lösningen borde fungera mot bakgrund av DO:s processförarkompetens, även om denna typ av mål kommer att ligga utanför DO:s ordinarie uppdrag att föra talan i diskrimineringstvister.

6.8 Tillfälliga uppehållstillstånd för att hävda sin rätt

Fremia tillstyrker förslaget, med anmärkningen att det torde finnas en viss risk för att regeln blir processdrivande och att det framställs omotiverade lönekrav blott för att arbetstagaren ska få stanna kvar i Sverige någon ytterligare tid.

Med tanke på den tid som åtgår för att föra en domstolsprocess i hamn, kommer sådana uppehållstillstånd att behöva vara runt ett år långa (åtminstone).

6.9 Statsbidrag till organisationer som hjälper utsatta för människohandel

Fremia tillstyrker förslaget om införande av ett statligt bidrag till civilsamhällesorganisationer som verkar för att motverka människohandel.

Civilsamhällets organisationer har en särskild förmåga att nå ut till de grupper av arbetstagare som i betänkandet identifieras som särskilt utsatta och en insyn i förhållanden på arbetsmarknaden som ofta undandrar sig de samverkande myndigheternas kännedom. Fremia vill vidare framhålla att civilsamhällesorganisationer i många fall besitter både den kompetens och de förutsättningar som krävs för att identifiera och synliggöra missförhållanden som kan utgöra indikationer på arbetslivskriminella företeelser på arbetsplatser.

Mot denna bakgrund anser Fremia att det kan finnas skäl att överväga en utvidgning av det föreslagna statsbidragets omfattning, så att fler civilsamhällesaktörer ges möjlighet att bedriva riktade insatser inom området. Ett flertal parallella och kompletterande insatser kan enligt Fremias uppfattning vara nödvändiga för att bekämpa arbetslivskriminalitet på en strukturell samhällsnivå.

Det är dock av största vikt att befintliga statsbidrag till organisationer som arbetar mot människohandel för sexuella ändamål samtidigt inte minskas.

6.11.4 Subventionerade anställningar

Allmänt

Fremia ställer sig över lag positiv till en förbättring av Arbetsförmedlingens kontrollarbete med prioritering av systematiska överträdelser beträffande missbruk av subventionerade anställningar.

Fremia avstyrker med bestämdhet förslaget om att överväga en begränsning av antalet subventionerade anställningar per arbetsgivare.

Utredningen har inte redovisat hur ett högt antal subventionerade anställningar på en arbetsplats skulle ha ett samband med en ökad risk för missbruk av stödformen. Vad gäller utredningens resonemang kring konkurrensfördelar synes det missriktat eftersom det inte finns något (som är av betydelse i sammanhanget) som inskränker olika företags möjligheter att erhålla subventionerade anställningar.

Begreppet subventionerade anställningar synes omfatta alla förekommande stödformer, men på sidan 383 bringas läsaren uppfattning att det främst är nystartsjobb som utredningen anser vara föremål för fusk/överutnyttjande. Det hade i så fall varit förtjänstfullt om inte övriga stödformer hade dragits med i resonemangen.

De bidrag som en arbetsgivare erhåller för en lönebidragsplacerad person går åt till att dels kompensera för att den placerade inte är förmögen att leverera en arbetsinsats som motsvarar sysselsättningsgraden (precis som utredningen konstaterar), dels för de merkostnader i form av handledning och arbetsledning som uppstår i verksamheten. Lönen för den faktiska arbetsförmåga som den placerade får står arbetsgivaren kostnaden för. Det finns således inte några förtjänster att göra (om nu inte anställningsstödet har meddelats på felaktiga grunder).

Staten får gärna strama åt beslutsförfarandena så att rätt personer får subventionerade anställningar, samma sak med kontrollfunktionerna; svep dock inte generellt med lien genom vegetationen. Förslaget skulle i förlängningen riskera att leda till ett minskat arbetsmarknadsdeltagande för grupper med svag ställning på arbetsmarknaden, i direkt strid mot de arbetsmarknadspolitiska målsättningarna bakom exempelvis lönebidrag, nystartsjobb och introduktionsjobb, det vill säga att främja arbetsmarknadsinkludering och minska samhällsliga kostnader av utanförskap.

Konsekvenser för ideella och kooperativa arbetsgivare

De föreslagna regleringarna väcker frågor om påverkan på små arbetsgivare i civilsamhället och kooperativa verksamheter som verkar seriöst och uppfyller en viktig social funktion. Fremia vill understryka risken att generella begränsningar och skärpta krav, även om de syftar till att stävja missbruk, kan drabba dessa aktörer oproportionerligt hårt. Många mindre ideella föreningar, stiftelser och kooperativ tar ett stort ansvar för att hjälpa långtidsarbetslösa, nyanlända eller personer med funktionsnedsättning in på arbetsmarknaden. För att klara detta uppdrag är de ofta beroende av arbetsmarknadsstöd i form av subventionerade anställningar för sin personal. Det är inte ovanligt att en liten ideell arbetsgivare har en hög andel anställda med någon form av stöd. Detta är ofta en med-

veten strategi för att kunna erbjuda arbete och rehabilitering åt människor som annars har svårt att få fotfäste på arbetsmarknaden. Denna höga andel subventionerade anställningar sker inte för att maximera vinst eller dumpa priser, utan för att fullfölja ett socialt uppdrag i linje med arbetsmarknadspolitikens mål.

Om en strikt kvot eller ett tak införs utan undantag, finns en uppenbar risk att dessa legitima verksamheter hamnar i kläm. Till exempel skulle en regel om maximalt en subventionerad anställd per ett visst antal ordinarie anställda kunna omöjliggöra driften för en liten ideell second-handbutik eller ett arbetskooperativ som kanske har ett fåtal tillsvidareanställda handledare men ett dussintal personer anställda med stöd. För att följa en sådan regel skulle antingen antalet subventionerade medarbetare behöva skäras ned drastiskt, vilket i praktiken betyder att färre utsatta personer kan erbjudas jobb, eller så tvingas organisationen nyanställa osubventionerad personal enbart för att uppfylla kvoten, något som oftast är ekonomiskt omöjligt. Båda scenarierna hotar verksamheternas överlevnad och motverkar syftet med insatserna.

Därutöver kan förslagen leda till ökad administrativ och finansiell börda. Små ideella och kooperativa arbetsgivare har sällan tillräckliga personalresurser. Om Arbetsförmedlingen intensifierar kontrollarbetet och ställer högre krav på dokumentation, rapportering och uppföljning för varje subventionerad anställning riskerar handläggningskostnaderna och tidsåtgången att öka. Även om intentionen är god att säkerställa att stöden inte missbrukas kan de administrativa kraven bli oproportionerliga för en liten ideell arbetsgivare med begränsad budget och få anställda. I värsta fall tvingas de avstå från att använda anställningsstöden på grund av komplexiteten, vilket skulle minska antalet möjligheter för dem som står längst från arbetsmarknaden.

Negativ påverkan på Arbetsintegrerade sociala företag (ASF)

Arbetsintegrerade sociala företag ("ASF") förtjänar särskild uppmärksamhet i detta sammanhang. Dessa företag, ofta organiserade som sociala kooperativ eller ideella föreningar, har som kärnuppdrag att erbjuda arbete och arbetslivsträning åt personer med nedsatt arbetsförmåga eller svag ställning på arbetsmarknaden. ASF kombinerar affärsverksamhet med socialt ansvar och återinvesterar vanligtvis vinster i verksamheten för att kunna stödja fler individer. Just för att kunna anställa personer med reducerad arbetskapacitet eller bristande arbetslivserfarenhet är ASF beroende av lönestöd och andra subventionerade anställningar i hög grad. Lönebidraget är för många ASF inte ett sätt att öka vinsten, utan en nödvändig finansiering för att täcka mellanskillnaden i produktivitet och ge människor en chans att växa in i arbete.

Om generella begränsningsregler införs riskerar ASF att drabbas hårt, trots att de verkar helt i linje med politikens intention om social inkludering och arbetslivsdeltagande. Som

redan har noterats kan lönebidrag till personer med nedsatt arbetsförmåga betraktas annorlunda än andra stöd, eftersom de kompenserar för lägre produktionsförmåga och därmed inte snedvrider konkurrensen. En alltför trubbig reglering som inte tar hänsyn till detta skulle kunna slå ut ASF och liknande verksamheter, en paradoxal konsekvens givet att dessa företags existens bidrar till att uppfylla samhällets mål att få fler i arbete. Ökad finansiell börda i form av minskade stödmöjligheter eller krav på egen medfinansiering skulle direkt påverka ASF:ers ekonomi. Många verkar med små marginaler och har inte utrymme att själva bära kostnaden för den arbetsträning och rehabilitering de erbjuder deltagarna. Om de tvingas minska antalet subventionerade anställningar kan det betyda att vissa ASF inte längre får verksamheten att gå runt.

Om lagstiftaren överväger nya regler för subventionerade anställningar är det därför av största vikt att göra noggranna konsekvensanalyser ur ett civilsamhälles- och funktionshinderperspektiv. Regelverket bör utformas så att det träffar de oseriösa aktörer som missbrukar systemet, utan att försvåra eller omöjliggöra för seriösa ideella och sociala företag att fortsätta sitt viktiga arbete med att hjälpa människor till arbete och egen försörjning.

6.14 Leverantörskontroll vid offentlig upphandling

Fremia tillstyrker att Leverantörskontrollutredningens förslag i SOU 2023:43 genomförs.

6.15 Privata aktörers kontroll av leverantörer och underentreprenörer.

Fremia tillstyrker att en funktion för samordnad vidareförmedling av registerinformation om företag bör införas

6.17.1 Näringsförbud

Fremia tillstyrker att utredning sker frågan om näringsförbud ska kunna meddelas även på grund av andra regelöverträdelser jämfört med vad som gäller i dag.

Stockholm den 22 september 2025

Beslutande:



Petter Skogar
Verkställande direktör

Föredragande:

Patrik Schröder, Jonna Eriksson och
Sven Rosqvist